

شاه عبدالعظیمی

495-493

۱۱۵۷ به فرمان نادرشاه افشار به سرکشیکی آستانه حضرت عبدالعظیم حسنی در ری رسیده بود (به شریف رازی، اختران فروزان، ص ۶۸-۶۹؛ همو، آثار الحجّة، ج ۲، ص ۲۸۲؛ استادی، ص ۲۶؛ برای بخشی از سلسله‌نسب خاندان اثنا عشری به عقیلی، ص ۱۸۵). سیدحسین در دوازده سالگی به تهران رفت و در مدارس جدید تحصیل کرد و پس از آن به مدت ده سال به معلمی اشتغال یافت. در این مدت به سبب علاقه به علوم قدیم و معارف دینی، به خواندن کتابهای مقدماتی حوزه پرداخت و هم‌زمان در جلسه تفسیر آقامیرسیدعلی حائری مفسر (متوفی ۱۳۱۳ ش)، صاحب تفسیر مقتنیات الدرر، در مسجدجامع تهران شرکت می‌کرد. این جلسه‌ها بر او تأثیر بسیار نهاد و انگیزه وی برای نگارش تفسیری بر قرآن شد (به استادی، ص ۲۷؛ نیز به ادامه مقاله). به گفته خودش، نه سال هر شب در این مجلس تفسیر شرکت می‌کرده‌است (به استادی، همانجا). سیدحسین همچنین در نزد استادانی چون شیخ حسین مقدس، مقدمات ادب عربی را در مدرسه محمدیه، فراگرفت. او در ۱۳۰۹ ش به حوزه علمیه قم رفت و در این دوران، از محضر استادانی چون ادیب تهرانی، میرزا محمد همدانی و سیدشهاب‌الدین مرعشی نجفی بهره برد و در درس خارج آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری یزدی، آیت‌الله حجت کوه‌کمری و آیت‌الله سیدمحمدتقی خوانساری حاضر شد. اثنا عشری در ۱۳۲۱ ش پس از طی مدارج عالی حوزوی به شهرری بازگشت و به تبلیغ دین پرداخت. او در آستانه عبدالعظیم اقامه جماعت می‌کرد و هر شب به سخنرانی و تفسیر قرآن برای مردم می‌پرداخت (به شریف رازی، گنجینه دانشمندان، ج ۳، ص ۶۷-۶۸؛ همو، اختران فروزان، ص ۶۸). او مورد اعتماد علما و مراجع بود و شماری از ایشان از جمله آیت‌الله سیدمحمدتقی خوانساری و آیت‌الله سیدصدرالدین صدر مقام علمی او را تأیید کرده بودند و از آیت‌الله مرعشی نجفی اجازه روایت داشت (به استادی، ص ۲۹-۳۰).

اثنا عشری بسیار متعبد و به ترویج شعائر دینی پایبند بود و در زندگی روزمره خود تقیدات خاصی داشت. او همچنین بر مراقبت از رعایت احکام شرع اهتمام داشت و با منکرات مقابله می‌کرد (شریف رازی، آثار الحجّة، همانجا؛ محمدی ری‌شهری، ج ۱، ص ۱۷). او با فرقه ضالّه بهائیت نیز به شدت مقابله می‌کرد به طوری که موجب تعطیل محفل این فرقه در شهرری شد (استادی، ص ۳۱). شاه عبدالعظیمی با توجه به نگاهی که به مفاسد داشت، گاهی از دستگاه حاکم انتقاد می‌کرد (به محمدی ری‌شهری، ج ۱، ص ۳۵)، مثلاً در پایان جلد چهارم تفسیرش (ص ۳۸۶-۳۸۷) به حوادث مسجد گوهرشاد در واقعه کشف حجاب اشاره و ناخشنودی خود را از آن بیان کرده‌است. او در

هند، تهران ۱۳۸۰ ش؛ همو، مدارس اسلامی هند در طول تاریخ و جایگاه فرهنگ ایران در آنها، دهلی نو ۱۳۷۵ ش؛ عبدالحی حسنی لکنوی، نزهة الخواطر و بهجة المسامع و النواظر، ج ۷، حیدرآباد، دکن ۱۳۷۸/۱۹۵۹؛ رحمان علی، تحفة الفضلاء فی تراجم الکملاء: تذکرة علمای هند، چاپ یوسف‌بیگ باباپور، قم ۱۳۹۱ ش؛ شاه عبدالعزیز دهلوی، تحفة اثنا عشریه، پاکستان ۱۳۹۶؛ همو، عجلاله نافع، لاهور [بی‌تا.]: همو، مجموعه فتاوی عزیزی، چاپ سنگی دهلی ۱۳۱۱-۱۳۱۴؛ عبدالعزیز طباطبائی، موقف الشيعة من هجمات الخصوم و خلاصة عن کتاب عقبات الانوار، تراثنا، سال ۲، ش ۱ (محرم ۱۴۰۷)؛ محمد عبدالحی کتانی، فهرس الفهارس و الاثبات، چاپ احسان عباس، بیروت ۱۹۸۲/۱۴۰۲؛ مجلسی، خاتبا نشار، مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، تهران ۱۳۴۰-۱۳۴۴ ش؛

EF², s.v. "Abd al-'Aziz al-Dihlawi" (by Sh. Inayatullah); P. Hardy, *The Muslims of British India*, Cambridge 1972; Muhammad Ishāq, *India's contribution to the study of hadith literature*, [Dacca] 1955; Muhammad Khalid Masud, "The world of Shah 'Abd al-'Aziz: 1746-1824", in *Perspectives of mutual encounters in South Asia history 1760-1860*, ed. Jamal Malik, Leiden: Brill, 2000; Barbara Daly Metcalf, *Islamic revival in British India: Deoband, 1860-1900*, Princeton, N. J. 1982; Mushir-ul-Haq, "Shāh 'Abd al-'Aziz al-Dihlawi and his times", *Hamdard Islamicus*, vol. 7, no. 1 (spring 1984); Saiyid Athar Abbas Rizvi, *Shāh 'Abd al-'Aziz: puritanism, sectarian, polemics and jihād*, Canberra 1982; Charles Ambrose Storey, *Persian literature: a bio-bibliographical survey*, vol. 1, pt. 1, London 1970; Zubaid Ahmad, *The contribution of Indo-Pakistan to Arabic literature, from ancient times to 1857*, Lahore 1968.

/ حسین خندق‌آبادی /

شاه عبدالعظیم، آستانه به عبدالعظیم حسنی

شاه عبدالعظیمی، سیدحسین، عالم و مفسر امامی معاصر اهل ری و مشهور به اثنا عشری. سیدحسین حسینی اثنا عشری شاه عبدالعظیمی، که به اعتمادی یا اعتمادی رازی نیز مشهور بود، در ۱۳۱۵ در شهرری زاده شد (به طباطبائی، ص ۱۶۷؛ استادی، ص ۲۹، پانویس ۱، قس همانجا، که تاریخ دیگری یعنی ۱۳۱۸ را نقل کرده و آن را نادرست دانسته‌است). پدرش سیداحمد اعتمادی، معروف به آقا سید حاجی آقا (متوفی ۱۳۲۸ ش)، از رؤسای خادمان آستانه عبدالعظیم حسنی و خزانه‌دار و کلیددار آنجا بود. او از نوادگان میرعلی‌رضا بود که در